

הרב החסיד ר' משה צבי הלוי סגל זצ"ל

דברי בנו ר' ישבעם סגל
באזכרה לזכרו

כבוד הרב הראשי, סגן רוה"מ ושר החוץ, מנכ"ל משרד הפנים, קרובים חברים ותלמידים.

עומדים אנו בערב האזכרה לאבא, ומטבע הדברים בזמן אזכרה נצבט הלב, כאשר נזכרים אנו שאדם גדול, קרוב, חשוב וטוב, אבד לנו, "אבד חסיד מן הארץ", ו"חבל על דאבדין ולא משתכחין".

לכאורה ראוי שושנה קצת מן הנוהג של דברי הספד וצער, משום שאנו – הקרובים לאבא – יודעים, שלא רצה ולא אהב את דרך ההספד והצער. אבא היה אדם טוב לב, וסביר להניח שלא היה רוצה שבעטיו יצטערו יהודים. נוסף לכך אבא היה אדם עניו וצנוע בהליכותיו, ובודאי לא רצה שיתכנסו רק כדי להלל ולשבח אותו ולתארו בתארי כבוד. לאור זה – לכאורה מה מקום יש להתכנסות זו?

לסבול "קיתון של שירים" למען כבוד ישראל ובטחונו

אולם במחשבה שניה נראה, שבכל זאת יש מקום להתכנסות זו שנועדה לאזכרה של אדם גדול וצדיק. ויש בזה תועלת לנפטר, וגם למתכנסים עצמם. כמבואר בספרים הקדושים, שצבוד מישראל המתכנס לספר בשבחו של אדם, ומזכיר את מעשיו הטובים, הנה מלבד הכבוד שניתן לתלמיד-חכם שהיא מצוה גדולה – לפרסם עושי מצוה, הרי זה גם מביא תועלת גדולה לנשמת הנפטר. הדבר עושה "רושם" בעולמות הרוחניים – שם צרורה נשמתו, וזאת בנוסף לתועלת שיש למשתתפים במצוה גדולה זו אשר מתבשמים מרוחו, מתורתו ודברי הגותו. מניח אני שבודאי היה אבא שבע רצון ממעמד זה, אילו היה נשאל, לו ידע שהדבר מביא תועלת לרבים.

זוכר אני לפני שנים כשציינו את יובל ה-70 לחייו, ישבתי לפני כן אצל אבא בבית, וניסיתי להניאו מלהסכים להשתתף בכנס זה. אבא כבר היה חלש פיזית, בריאותו רופפת ואעפ"כ היה עובד ומשקיע מאמץ רב בעסקנות הציבורית, זה החליש אותו מאד, ואנחנו הבנים והבנות חששנו לשלומו, שאלתי אותו: אבא! בשביל מה אתה צריך את ההתכנסות הזאת!?

ואז אמר לי דבר שהאיר לי את דרכו, וכך אמר: כאשר ניתנת לי הזדמנות להשמיע אמת באזני ציבור מישראל, אמת, שלא תמיד שומעים אותה, והיא, הצורך בכבוד עם ישראל, הצורך בשמירת בטחונו של עם ישראל, האם אצטנע, אהיה עניו ואוותר על כמה זו?! אמנם קשה מאד לשבת ולשמוע איך "שופכים" עליך קיתון של שירים ותשבחות, קשה מבחינה נפשית ורגשית, אבל למען הזולת ולמען הציבור, אנו חייבים לסבול ולקבל את הכבוד הזה.

גדולים צדיקים במיתתם יותר מאשר בחייהם

אבא נמנה על עדת חסידי חב"ד. וסמלי שערב אזכרה זה נועד בליל ט' בכסלו יום ההולדת של 'אדמו"ר האמצעי', הרבי השני בשושלת חב"ד, שנאסר ע"י שלטונות רוסיה ויצא לחופשי בי' בכסלו. אביו, אדמו"ר הזקן בעל ה'תניא' מייסד תורת חב"ד, כותב ב"אגרת הקדש" כ"ז על מאמר חו"ל: "צדיקא דאיפטר שבק חיים לכל חי", הצדיק, גם כשנפטר משאיר חיים – חייו הרוחניים – לכל חי, לכל תלמידיו ומושפעיו ההולכים בדרכיו. חיי הצדיק אינם חיים גשמיים בלבד, עיקר חייו הם החיים הרוחניים, כגון: 'אמונה', שנאמר: "צדיק באמונתו יחיה". 'יראת שמים': שנאמר: "יראת ה' לחיים". ו'אהבת ה' וישראל', שנאמר: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים". זוהי אם כן שירת חייו של הצדיק, זו אמונתו, יראתו ואהבתו, וזאת הוא משאיר לתלמידיו אחריו. אף בשעה שנפטר והלך לעולמו, רוחו נשארה וקיימת בנו.

עוד מבאר אדמו"ר הזקן את הנאמר בספר הזוהר: "צדיקא דאיפטר אישתכח בכולהו עלמין יתיר מבחיוהי", היינו, הצדיק שנפטר נמצא וקיים בעולם הזה, יותר מאשר מבחייו עלי אדמות. ולכאורה – כך שואל הרבי – מובן שבעולם העליון נמצא יותר משום שנשמתו עלתה למרום, אבל בעולם הזה כיצד נמצא הצדיק במותו יותר מאשר בהיותו חי? ומשיב: כיון שמעשיו הטובים ותורתו נשארו חיים בקרב תלמידיו, ולא עוד אלא ש"הולך וגדל גדולי גדולין" (לשון הרב), כלומר משול הוא לצמח הממשיך ומצמיח גידולים רבים ע"י תלמידיו ומושפעיו. נמצא אם כן שרוחו שורה בעולם ועושה נפשות, ובזה הוא נמצא ומורגש כאן בעולם הזה יותר מאשר בחייו הגשמיים עלי אדמות.

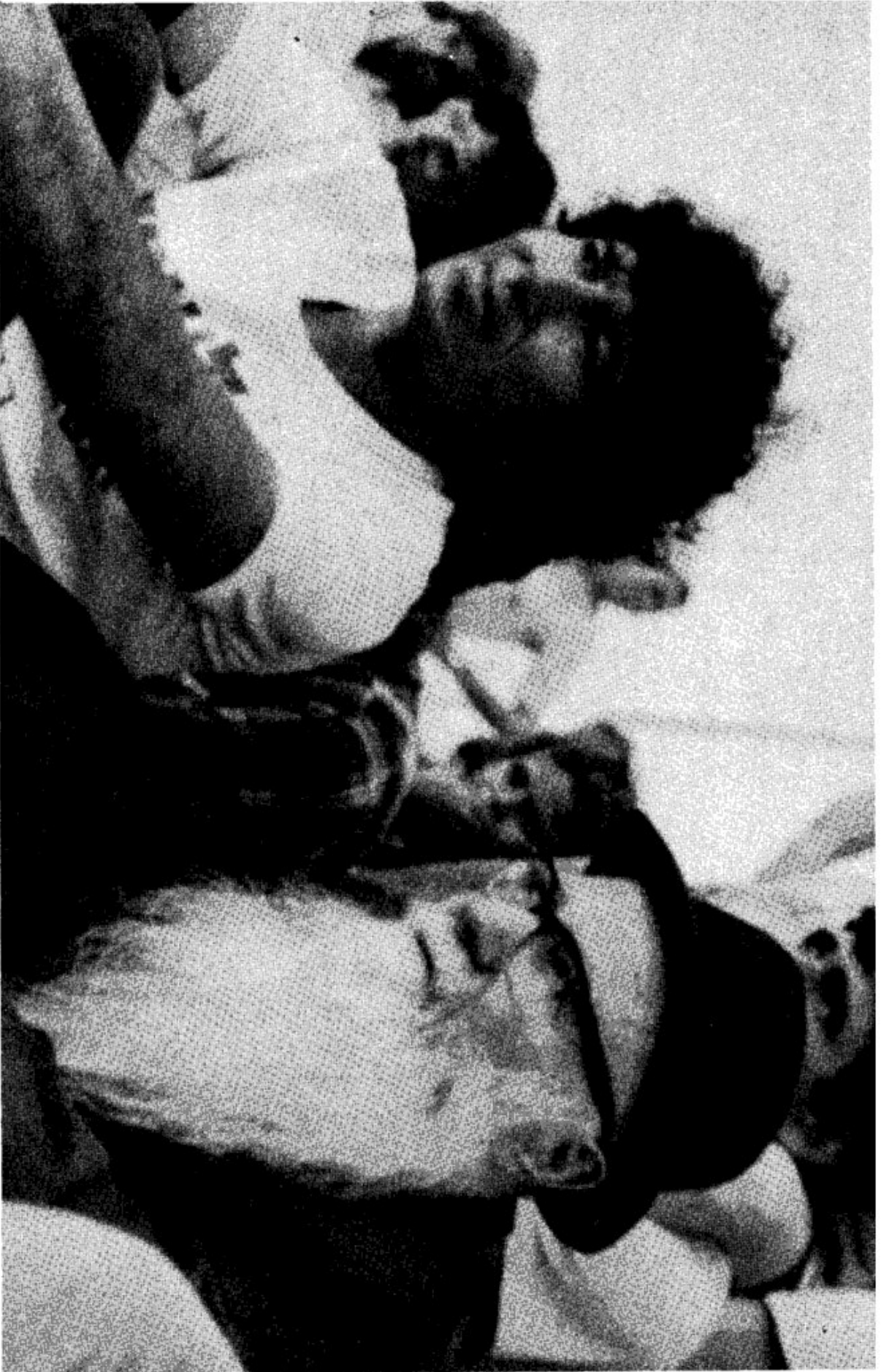
איש השלמות: עם, תורה, ארץ

מסכת חייו הרוחניים של אבא התבססה על האמונה הגדולה בשלמות, וכפי שניסח זאת בלשון הרבי שליט"א, במכתבו אליו, האמונה הגדולה בשלמות העם, האמונה הגדולה בשלמות התורה, והאמונה הגדולה בשלמות הארץ. שלשת השלמויות שתלויות וקשורות זו בזו ומהוות ביחד שלמות אחת.

שלמות ענינה שלום, שמו של הקב"ה, 'שלום', כי הקב"ה שלם בכל השלמויות הקיימות, 'בלתי בעל גבול', 'אין סוף ברוך הוא'. גם העיר הזאת – ירושלים, על שם עיר השלום ועל שם יראה שלמה, מבטאת את הרעיון של השלמות; שלמות העם התורה והארץ. פירושה של שלמות זו הוא, המימד האלוקי של עם ישראל, תורת ישראל וארץ ישראל, מימד המאחד ומקשר את הדברים הללו ביחד.

אבא האמין בשלמות הזאת ואף לחם במסירות נפש למען השלמות הזאת. זכורני עת ישבנו פעם במסיבה משפחתית ואבא הסביר שעלינו להלחם ולהאבק למען שלמות העם, פיזית, נגד כל "אוייב ומתנקם" הרוצה – חס וחלילה – לשפוך דם יהודי. זוהי חובתנו ומצותנו כל עוד קיים בעולם רע האורב לעם ישראל, הן האויבים אשר סביבותנו, והן האויבים אשר חודרים לארצנו וחפצים לשפוך דם יהודי – היה לא תהיה, מצוה על כל אחד ואחד להלחם ולהאבק בכל יכלתו במסירות נפש, בכדי להגן ולשמור על כל יהודי ללא פדות וללא הבדל, זוהי השלמות הפיזית של עם ישראל.

אך ישנה גם השלמות הרוחנית. לעם היהודי – אויבים, לא רק בגשמיות אלא גם ברוחניות, יהודים פזורים בעולם כולו וגם בארץ ישראל. הם מפורדים ומפורדים באופן אשר רוח הטומאה שבעולם מנסה לשלוט בהם להביאם לידי טמיעה, והתבוללות והסתגלות לדרכי הגויים.

ר' משה סגל ז"ל - בעיר ימית רח"ק עם אבי פרדו

ההתבוללות והטמיעה בגויים היא תופעה לא פחות מסוכנות מהאויב הפיזי. חלקים גדולים של העם היהודי אובדים לנו, ואנו מצווים להלחם ולהאבק להציל כל נפש מישראל מטמיעה ומתבוללות. להלחם נגד סיטואציות כאלה אשר גורמים לכך, כמו ה"מפגשים" בין יהודים לשאינם יהודים, אשר נועדו להסרת מחיצות בין העם היהודי יורש התרבות העתיקה – תורת ישראל, לבין אומות העולם ומפיצי תרבות הגויים. ועלינו לעשות הכל כדי לשמור על היחוד היהודי של עם ישראל.

אהבת ישראל כפשוטה

שלמות העם, כוללת גם את השלמות והשלום הפנימי 'בתוך' העם היהודי. עלינו להאבק נגד כל סממן של מחלוקת, של גבולות המפרידים בין יהודי ליהודי, בין איש לאחיו, עלינו להטיף ולהלחם למען אהבת ישראל אמיתית ללא תנאי, לא לשם תועלת אישית, אלא אהבת ישראל לשמה, לאהוב כל יהודי מבלי הבט על מעמדו ומצבו, דעותיו ועניניו, כי כולנו אחים בני אב אחד. ישנה גם שלמות פנימית יותר בתחום האיכות הרוחנית. עם ישראל הוא העם הנבחר, וכך אנו מתפללים: "אתה בחרתנו מכל העמים", וזאת על יסוד האמור בתורה: "ואבדיל אתכם מכל העמים להיות לי לעם", וכן הוא אומר: "עם לבדד ישכון", משום שבני ישראל שלמים מבחינת הנשמה האלקית שבהם. וכפי שכותב 'בעל התניא' בספרו בתחלת פרק ב', שלכל יהודי – ללא הבדל, גדול או קטן, בתורתו ובמעשיו – יש נפש שהיא 'חלק אלוך ממעל ממש', זוהי השלמות האישית של כל יהודי, עליה אנו מעידים מדי בקר: "נשמה שנתת בי טהורה היא", והקב"ה אומר: "בני בכורי ישראל", וכן כתוב: "בנים אתם לה' אלוקים". העם היהודי – גזע קדוש וטהור. עובדה זו אינה מותנית כלל במעמדם ומצבם של ישראל מבחינה רוחנית, משום ש"ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא", שהרי הוא בן ונצר לעם היהודי ויוקדת בו אש התמיד – הנשמה היהודית, הוא הניצוץ האלוקי הצפון בלב כל אחד ואחת מבני ישראל. אפילו אם דרכו ומעשיו לא נראים לנו, אין זה פוטר אותנו מלאהוב אותו באהבה אמיתית כמו את הגדול שבגדולים, ולדאוג לשלמו, ולהשתדל למען טובתו, כמצות – "ואהבת לרעך כמוך", עפ"י פירוש החסידות.

שלמות התורה

מכאן אנו באים לשלמות התורה, והיא, קבלת התורה בשלמות, ללא חלוקה וקיצוץ ח"ו. לא יאמר אדם: מצוה זו נאה ומצוה זו אינה נאה בעיני, או: פרשה זו יפה להידרש ופרשה זו לא כל כך. הרמב"ם מונה בספרו ה"ד"חזקה", עקרונות האמונה בתורה, וכך אומר: "שלשה הן הכופרין בתורה: האומר שאין תורה מעם ה'. אפילו פסוק אחד או אפילו תיבה אחת, אם אמר, משה אמרו מפי עצמו, הרי זה כופר בתורה", שהרי הוא מכחיש היות התורה מסיני. "וכן הכופר בפירושה והיא תורה שבעל-פה והמכחיש מגידיה כגון צדוק ובייתוס", דהיינו הכחשת הסמכות התורנית, סמכות הרבנים מפרשי התורה, גם זה פגם באמונתנו בשלמות התורה. וכן "האומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אעפ"י שהיא היתה מעם ה', כגון ההגרים" כלומר הישמעאלים – בני הגר אשר דברו על החלפת התורה.

"כל אחד משלשה אלו כופר בתורה", משום שהוא מכחיש את נצחיות התורה. גם בי"ג העקרין שנשח זאת הרמב"ם: "אני מאמין שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו". כל זה מבטא את השלימות הפנימית שבתורה, שאעפ"י שהיא אכן 'חכמה בינה והשכלה' ואנו מבינים אותה בשכלנו האנושי, אבל בפנימיותה היא למעלה מזה. כך מצינו שני קצוות אלו בתורה, מחד – "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", ומאידך –

בפנימיות התורה, היא אלוקות, ועליה נאמר: "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים". מדברי רבינו סעדיה גאון בספרו – ספר האזהרות, (רש"ל מביא אותו בפירושו בתורה), אנו שומעים, שכל התורה כלולה בעשרת הדברות, ואילו עשרת הדברות כלולות במלה הראשונה – "אנוכי", ו"אנוכי" רומז לקב"ה, "אנוכי ה' אלוקיך", מכאן שכל התורה כולה כלולה בקב"ה בכבודו ובעצמו. זה מובנו של הכלל הידוע: "אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד", התורה והקב"ה אחד הם, זאת היא שלמות התורה בה אנו מאמינים ולמענה אנו נאבקים, ואנו מחוייבים לנטוע בקרבנו את המודעות והנאמנות לקדושת כל התורה כולה על כל חלקיה, פרשיותיה, פסוקיה, מלותיה ואותיותיה, ומצוה עלינו לפרסם ולהפיץ אמונה זו, זוהי שלמות התורה.

שלמות הארץ

מכאן לאמונתנו ודבקותנו בשלמות הארץ. הן השלמות הגשמית כפשוטה, שלמות ארץ ישראל לגבולותיה – מיושבת על ידי עם ישראל בלבד, משום שזוהי הארץ שנתנה 'לעם ישראל' בברית עם הקב"ה, והן השלמות הרוחנית של ארץ ישראל, היות הארץ הזאת "ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה". הא בהא תליא, זכותנו ובעלותנו על הארץ הקדושה הזאת, נובעת מקדושתה ומהבטחת הקב"ה לישראל. כך מובא בפירוש רש"י על הפסוק הראשון בתורה, בספר בראשית; "אמר ר' יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ'החודש הזה לכם ראש חדשים', ומה טעם פתח בבראשית, אלא משום: 'כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים', שאם יאמרו אומות העולם לישראל: ליסטים אתם שכבשתם ארץ שבעת עמים, הם אומרים להם, כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם (לפני כניסת עם ישראל לארץ), וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". הקב"ה נשבע והבטיח ארץ זו לעם ישראל שלש פעמים, לאברהם ליצחק וליעקב.

לאברהם: בברית בין הבתרים; "ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמור לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים ועד הנהר הגדול נהר פרת". רש"י מפרש את המלה – "נתתי"; (לא 'אתך' אלא 'נתתי') שהקב"ה, כשהוא מבטיח הרי היא כנתונה.

ליצחק נאמר: "כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך", ועוד נאמר לו: "נתתי לזרעך את כל הארצות האל". ליעקב נאמר: "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתונה ולזרעך".

הבטחת הקב"ה לעם ישראל שירשו את הארץ הזאת, היא הבסיס החוקי והמוסרי לשייכותנו לארץ הזאת, וכן ל"כל המקום אשר תדרוך כף רגליכם", כפי שנאמר בספר דברים. זכותנו ובעלותנו על הארץ אינה מעוגנת בחסד לאומים, ואין אנו זקוקים לרשיון הגויים כדי לשבת כאן ולנשום את האויר הקדוש של ארץ הקודש, אלא הקב"ה, הוא שנתן לנו אותה, וזו היא זכותנו. "מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו" אך גם כשגלינו קבעו חז"ל לומר בתפילה גלינו 'מארצנו', היא נשארה 'ארצנו' גם כאשר גלינו ממנה, ונתרחקנו מעל 'אדמתנו', היא 'אדמתנו' גם כאשר אנחנו עדיין לא יושבים בה. כאשר אומות העולם יושבים בארץ הזאת, גזולה היא בידם, כי אין זו ארצם, וכבר ציונו הקב"ה: "לא ישבו בארצך", אסור להם להיות כאן! ולא עוד אלא "ושממו עליה אויביכם" – כתיב, גם בשעה שהם עליה, בונים בה ומישבים אותה, ומונעים את ישראל מלחזור אליה, נקראת הארץ הקדושה הזאת, 'שוממה', כי רק בניגה של הארץ בידי ישראל עפ"י תורתנו, נחשבת לבנין וישוב.

במדרש נאמר: "חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקב"ה, אתה מוצא כשברא העולם, בחר בארץ ישראל ובחר לחלקו בעם ישראל, אמר הקב"ה: יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי", זוהי 'שלמות הארץ'.

אמונה זו בקדושת הארץ ובפרט קדושת עיר אלוקינו ירושלים, "עיר חנה בה דוד", ובמיוחד הקדושה של מקום מקדשנו, הר הבית, אשר בו יבנה בעזרת השם בית המקדש במהרה בימינו, המקום אשר בחר ה' לשכן שמו שם, לשכנו אנו דורשים, מקוים ומתפללים: "יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלוקי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך".

זהו המסר הרוחני אשר אבא עליו השלום וזכרונו אצלנו לברכה, השתדל לחנך אותנו, בני ביתו, ברוח זו, אותנו ואת ידידיו, תלמידיו ומושפעיו, ואנו מאמינים שדברים אלה אכן ישארו כנכס נצחי לכל ההולכים בעקבותיו, יהי זכר אבא לברכה.

כאשר ירים משה ידו דברים לדמותו של הרב משה סגל זצ"ל

הרב חיים שטיינר

"כבוד שם שמים – שורש עיקר ועמוד כל הבריאה כולה.
מכבוד חכמים – מסתעפת אהבת תורה וחכמה, מצוות טובות, יראת ה'.
מכבוד הורים – חינוך ישר העושה פרי בלב הבנים בעת יגדלו.
מכבוד מלכים – תיקון אמיתי בחיי האדם המדיני.
הרגשת כבוד הנפש האלוקית באדם – תמונה מהשפיל כבודו בפעולות שאינן תפארת לעושיהן.
ולכן חילול השם – הוא העבירה הכבדה ביותר" (על פי ספר "חבש פאר" של מרן הרב קוק זצ"ל).

ניתן אולי לסכם את מסכת חייו של הרב ר' משה סגל זצ"ל במשפט אחד: בריחה מכבוד אישי, וקנאות גדולה למען כבוד ד', כבוד התורה, כבוד הפרט וכבוד האומה ומלכותה.

כבוד ד' והתורה:

הקנאות לכבודה של שבת קודש, לכבודה של צניעות, ולכבודן של כל המצוות כולן – היתה בראש מעיניו, והגיעה עד כדי מסירות נפש ממש. ומעל לכל – מלחמה מתמדת לכבודה של עיר האלוקים המושפלת עד שאול תחתי'ה, ולכבודו של הר ד'. כשהוא עצמו כבר בימי זקנה – הוא עובר לגור בתוככי ירושלים שבין החומות בתנאים קשים ביותר, בין אנשים אויבים שזה עתה נכבשו ע"י ישראל. מאותה מסירות נפש של מצות התקיעה במוצאי יו"כ, בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ד', נמשך קו אחד עד לעבודה המסורה במועצה הדתית המופקדת על נישואין, שבת, כשרות ועוד, ועד לעבודת הבנין של ירושלים המתחדשת מבחינה גשמית ומבחינה רוחנית, ועד למאבק האיתנים בעיה"ק ימית תובב"א. והכל – מתוך יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו.

כמה שמח מדי שנה בשנה ביום העצמאות וביום ירושלים – על קידוש ד' הגדול של כינון שלטון ישראל, גירוש הכובש הזר ועל התפתחותה של מדינת ישראל; על כבוד ישראל ההולך וחוזר. אבל דווקא מתוך כך – התבייש במערכת החוקים של מדינת ישראל המתחדשת. במקום להשליט את חוקי התורה והמצוות – הושלטו חוקים המבוססים על תקדימים בארצות נכר, על משפטים בל ידעום. ר' משה ראה בכך חילול ד' נורא. לא מזמן כתב מכתב לרבנות הראשית ולרבנים אחרים – להתעורר ולדרוש שהיהודים אשר ביקשו להגן על כבוד ישראל בפעולות

שוונות, כמו פגיעה בראשי הערים שהם אנשי אש"ף, ופעולות אחרות כמו הפיגוע של בן שימול באוטובוס ערבי ועוד – יזכו למשפט על פי דיני ישראל, ולא על פי חוק שמקורו באנגליה או בגרמניה וכדומה.

כבוד התורה – ביחס לתלמידי חכמים ולומדי תורה. הערצה עצומה למרן הרב צבי יהודה זצ"ל, ולכל בני התורה ללא קשר לדעותיהם והשקפת עולמם. אפילו בימיו האחרונים ממש עשה מאמצים עצומים להדר תלמידי חכמים שבאו לבקרו, והשתדל לקום ולזוע מפניהם גם במצב של חולשה נוראה.

★

כבוד האדם

כבוד אשתו, וכבוד כל אדם. משפחתו של ר' משה היתה סמל של משפחה בה יש כבוד הדדי בין האב והאם, וכתוצאה מזה – חינוך נכון של הבנים והבנות. שאנחנו רואים את תוצאותיו, כאשר יסוד החינוך הוא כבוד התורה, יראת שמים וכבודו של כל אדם מישראל.

בית – שתמיד היה מלא אורחים. לא רק אורחים זמניים, היו גם אורחים קבועים במשך שנים. פעם הגיע לקטמון עולה חדש פליט שואה; משפחת סגל מאמצת אותו, משכנת אותו בביתה, מחתנת אותו, והזוג הצעיר ממשיך לגור בבית המשפחה, כשמקצים לו חדר אחד מתוך השלושה, והכל במשך שנים! ההתמדה בחסד של ר' משה ושל אשתו, ללא חשבונות של נוחיות או הוצאות כספיות – היוו חינוך לכל השכנים והסביבה. סיפרה לנו קרובת משפחתנו, שפעם נקלעה עם קבוצת בנות גדולה לכפר חב"ד, ללא אפשרות לחזור הביתה באותו לילה. אחת הבנות של משפחת סגל – שהיתה כלה ועמדה ערב חתונתה הזמינה את כל הקבוצה הביתה, פתחה את כל החבילות של השמיכות, הסדינים והכרים החדשים שהוכנו לקראת החתונה, פרסה הכל בבית והלינח את כולן. מעשה חסד כזה – ועוד כהנה וכהנה – זה המשך של חינוך ודוגמה אישית של ההורים. גם הטיפול בר' משה עצמו בסוף ימיו, על-ידי ר' עמישר וביתו כמרגם שאר האחים והאחיות ומשפחותיהם, ההתמדה במשך חדשים ליד מטתו – בימים ובלילות – היו פרי החינוך הנפלא הזה. "מכבוד הורים – חינוך ישר העושה פרי בלב הבנים לעת יגדלו". (חבש פאר שם). וכאשר יסד וניהל את הגמ"ח לעזרת האנשים הזקוקים לסיוע, דאג בראש ובראשונה לעשות זאת בדרך של כבוד למי שנוקק לו, מתוך קרוב, מתוך אהבה, ובצנעא מירבית.

★

כבוד מלכות

וכבוד מלכים – מלכות ישראל וארץ ישראל. ובכן תן כבוד ד' לעמך, עמך אשר בחרת מכל העמים, מלך שמחל על כבודו – אין כבודו מחול, כי מלכות ישראל – היא חלק מ"כי לד' המלוכה". ובהוריות דף י"א – אשר נשיא יחטא – נשיא הוא מלך שאין על גביו אלא ד' אלקיו. והיה כאשר ידים משה ידו וגבר ישראל, מלך ומלכות צריכים לנהוג בראש מורם וללא פחד מאויבי פנים או אויבי חוץ, מתוך ההכרה בערך עצמנו, מי אנחנו מי אבותינו – ומתוך ידיעה שישראל ומלכות ישראל זו התמצית של ההויה כולה. וארץ ישראל – בנוסף על האיסורים החמורים של ויתור על שטחים בארץ ישראל, איסור לא תחנם, ואיסור לא ישבו בארצך, והפגיעה במצות העשה של כיבוש א"י השקולה כנגד כל התורה

כולה, כמו גם במצוות אחרות התלויות בקרקע – ראה ר' משה בהתנהגות הויתורים פגיעה בכבוד ישראל, ובמלכות ישראל. "נשא את ראש בני ישראל" – כאשר יש ביטחון בצדקת המעשה של כיבוש והתיישבות, ההתנהגות צריכה להיות של גאון יעקב, לא של פחד ומורא. יש לזהות באופן ברור את האויב העומד בפנינו, את בני ישמעאל אשר מטרתם הסופית היא להשמידנו ולהגלותנו מעל כל אדמת א"י, ואשר כל דיבורי השלום הם כלי המלחמה שלהם. ומתוך כך, עוזב ר' משה והוא כבן 78 את ביתו ומשפחתו – ומגיע לעיה"ק ימית, אשר היתה – בחדשיה האחרונים במיוחד – עיר מלאה תורה ויראת שמים ומסירות נפש. קול התורה נשמע בה בכל הימים והלילות בעשרות שיעורים שונים יום יום. משפחתו מייסדת את בית חב"ד בימית, והוא מעורר את הנוער ואת הציבור כולו לעמוד חזק ולהרים ראש, ואינו נשבר גם מול הטיפשות הנוראה של הכחדה עצמית של עיר ואם בישראל עיר ובנותיה, על בתי הכנסיות ובתי המדרשות שבה, על בתיה, גינותיה ופריחתה, והפקרתם לידי מלכות הטומאה של מצרים, תמורת פיסת נייר ואשליה עצמית של שלום, בניגוד לדין תורה ומתוך בזיון האומה והארץ. חילול השם הזה ממשיך והולך עד עצם ימינו אלה, בדיבורים של חולשה מול המלך האחרון היושב על אדמת ארץ ישראל הגזולה. "שלש ארצות לחוקה: יהודה, עבר הירדן והגליל", ובמקום לתבוע את החזרת עבר הירדן לבעליו האמיתיים, מנהלים מו"מ על חיתוך נוסף בארץ חיינו עם הירדנים אשר קיבלו באופן זמני מידי אנגליה את השלטון על עבה"י בנגוד להצהרת בלפור. "כי אין ספק בדבר שכל זמן שלא יתוקן מצב ישראל ע"י השבת גזילת ארצו אליו, לא תשא המלחמה הנוראה הזאת כל פרי לשלום האנושי הכללי". אגרות הראי"ה חלק ג' איגרת תתנ"ט. כלומר התנאי לשלום – הוא החזרת כל מלוא רוחב ארצנו לפי גבולות ההבטחה לידי ישראל. וככל שמוותרים ח"ו על שטחי א"י, ומחזקים את גזילת הגויים שגזלוה מאיתנו – כך מרחיקים יותר ויותר את השלום.

★

כבוד ישראל

הרב ר' משה דרש מעצמו וממשפחתו דרגה מוסרית עליונה. אבל ביחס לכלל ישראל, אימץ לעצמו את דרכו של מרן הרב זצ"ל, אשר כתב באגרות הראי"ה א' איגרת פ"ט, שהתורה לא דחקה את רוח העם לחסידות, החסידות והדרישות המוסריות הן עניין לפרט מישראל. ובוה מסביר מרן הרב זצ"ל באופן נפלא איך התנהגו לפעמים מלכי ישראל, כמו דוד המלך, בדרך הנראית לנו לפעמים אכזרית. "וענייני המלחמות, אי אפשר היה כלל בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא ילחם, שאז היו מתקבצים ומכלים ח"ו את שאריתם. ואדרבא, היה מוכרח מאוד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות, רק עם צפיה להביא את האנושות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה". ומה מאד נכונים הדברים הללו גם כיום; התנהגות מדינת ישראל עם האויבים החיצוניים, ועם שותפיהם פנימה, חייבת להיות מונחית ע"י הקביעה הזאת של מרן הרב זצ"ל, שבמסגרת מלחמתנו באויב עדיין לא הגיע הזמן לדרוש מעצמנו דרישות מוסריות עליונות מעל ומעבר לנוהג המקובל על העמים אתם אנו מתמודדים. ההתנהגות כלפיהם צריכה בינתיים להיות על-פי אמות המידה המוסריות הנוהגות אצלם, ולאט לאט ניתן יהיה להעלותם ולהעלות את העולם כולו להכרת אחדות ד', ולמעלה מוסרית עליונה של אהבת העולם כולו. רק מתוך הכרה בזכותנו, מתוך יתר התחזקות שלנו בא"י על כל חלקיה, אלו אשר בידינו ואשר עדיין לא הגיעו לידינו, נגיע בעז"ה בקרוב למצב בו יהיה הר בית ד' נכון בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים.

"כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל", "ישראל באומות כלב באיברים".

המשך מורשתו האישית והציבורית של הרב ר' משה סגל זצ"ל תרים את כבוד ד' וכבוד ישראל, וד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום.

אום אני חומה
ברה כחמה
גולה וסורה
דמתה לתמר
[הושענה לחג הסוכות]

צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה שתולים בבית ה', בחצרות אלהינו יפריחו. עוד ינובון
בשיבה, דשנים ורעננים יהיו. להגיד כי ישר ה', צורי ולא עולתה בו.

(תהלים צ"ב)

'צדיק כתמר יפרח' מדבר בשבטו של לוי שהפרישן הקב"ה במעשיהם הטובים; מה כתיב אחריו?
'שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו' – ללמדך שלא היו זוין מביהמ"ק, שנאמר (תהלים
ק"א) 'עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא ישרתני'.

(ילק"ש במדבר תר"ץ)

מוקדש בדמע לעלוי נשמתו ולתלמוד-המשך-דרכו של נשיא בני הלוי, מורנו ורבנו משה-צבי סגל
זצ"ל, אשר שתול היה בבית ה' – ונופו נוטה לרחבת חצרותיו, ת"ק על ת"ק, ולירושלים של
חומות-דוד, ובא כפורח עלי ארץ רבה, מרעיד לבבנו, מדריך דעתנו ומורה לנו דרך.
מול ההר השבוי, הבזוי ושסוי, לא ידע הוא מרגוע; קרא הוא לברית; מחשבת פשרה או שמיטת
הכתף ממשא-קודש-החובה לא עלתה על דעתו מעולם. לו נהא נא היום תלמידיה, משה-צבי בן
לוי; לא נשקוט לא ננוח, ולא נחשה עוד – למען ציון – עד תבער ישועתה כלפיד, וישוב ישמע קול
שופר על ההר...

★ ★ ★

עץ התמר כמשל חי לקומת ישראל

יהודה עציון, תל מונד תשמ"ו

במושג "קומת ישראל" פגנתי להופעת ישראל בעולם כמהות טראנס-הסטורית, החוץ – כעין
אנך מתגבג – את דברי ימי האנושות, ובונה כך דמות-קומה המוגדרת לעצמה בתוך "החלל
ההסטורי" הסובב. מובן מאליו אפוא, שאנו סוקרים את קומת ישראל "בסקירה אחת" אשר עם
ישראל החי כיום, דברי ימיו בעבר, ותואי העתיד שלו אל יעד-שלמותו, הנם בה אחדות אחת,
יצוקה. ואולם, איננו "כונסים" אל עצמנו – דור ההווה – את העבר והעתיד, אלא סוחפים את
העבר ואת עצמנו עמו אל העתיד ולשרותו – כשהחוויה הנפשית המאפשרת זאת היא חוויית
הצמיחה והחתיכה הדינמית המתמדת.

ומכאן – אל הדקל. עטרת ענפיו הירוקים הם דור ההווה, הדור החי. הם נשאים על גזע התמר
הבנוי מנדבכי הדורות שכבר מתו, וכל הקורה" כולה היא דברי ימינו עד הנה. כל דור – כשתמו
ימיו, תם תפקידו ובא קץ פקודתו – גנע. אם לא יגזמו ענפיו היבשים, המתים, הרי יהיו כזקן, ומכל

א. מעניין הדמיון: קורת הגזע – קורות העבר

מקום, בסיסי הצימוח שלהם – הסנסונים² – הם הם אבני הבנין שמהם נבנה הגזע ומתגבּה והולך, והם – דווקא במוותם – המנשאים את קומת ישראל אל על. ואולם, מיותר לציין שכל התמותה הזו הנה חיצונית בלבד; מעניקה היא לגזע את קליפתו הקשוחה, אך לִבְת הגזע חיה ומעלה את לשד החיים מן השרשים אל הנוף. בה ועל־ידה מתרחשים וזורמים תהליכי החיים של קומת ישראל; היא המעלה את מורשת הדורות אל הדור החי. המורשת מוטמעת במסכת חייה העכשיו של הדור והיא מקור האנרגיה להם, כמזון וכדלק מניע; תרומתה גם מכרעת בעיצוב אופיו של העם, וכך מהנה היא אפוא את מצע התרבות לחייה ישראל פְּהוֹן. אגב, בעוד בניית החומר של העץ – ההמשכיות הביולוגית של העם – הנה "נדבכית", וכל דור מהווה בה מרכיב נפרד ומוגדר, הרי הליבה – ציר מסירת דבר־הרוח – הנה המשכית־רצופה ואין להבחין בה פרקים נפרדים. ואולם גם סידור הסנסונים, ריבוד המבנה הביולוגי, איננו טבעתי – נדבך אופקי המונח על קודמו – אלא ספיִרלי, כעין תבריג עולה סביב הגזע. לא נָתַן להעביר קו – כעין "פוגה" בין נדבכי בנין – בין הדורות, אלא "דור הולך ודור בא" כל הזמן, בתהליך רצוף ונמשך: 'עוד זה הולך וזה בא'.

מבנה זה של גזע התמר הוא בהחלט יחודי בין עצי הפרי. אם נְשׂוּהו לעץ נשיר, למשל, נראה שבנשירים הגזע הוא קטע הצימוח של השנה הראשונה לחי העץ, ההולך ומתעבה אח"כ. גדילתו הכללית של העץ הרגיל היא המשכית או סעיפית – כל צימוח חדש ממשיך את קודמו מן השנה שעברה או מסתעף ממנו – אך אין פְּתַמֵּר בו נָתַן לראות בחדות כזו את הבנין המתמיד, ואת הרצף הישר של היות כל דור בנוי על קודמו.

ומן הגזע – לְנוף. על פי העקרון שאמרנו אין לתפוס את הדור החי – עטרת הענפים הירוקים – כשיא סופי כלשהו, כתכליתם של דברי הימים. התפיסה הדינמית קובעת שקנה המדה למחשבת הדור (ויחידיו) הוא קנה המדה של הקומה בכללה, אשר בשעה זו אחראים אנו – בני הדור החי – על בניינה, כל עוד נשמת חיים באפנו. חייבים אנו לקדם את דברי ימי ישראל, היינו לצמות, להגביה את הקומה, ו"למסור את השרביט" – כבמרזן השליחים – לדור הבא אחרינו. בקנה המדה של השלמות, של מלוא הקומה, הדור החי הריהו כאילו "זָחִיח" – בתנועה מתמדת כלפי מעלה, והוא כביכול "מטפס", נאחו ועולה בסנסוני הדורות הבאים, מתמזג בורם ובתוכנית הכוללת של דורות ישראל – שהיו עֲדָנָה וּשְׁעָדָן לא היו – בחתירתו לשלמות הנכספת. כל "המשך התוכנית" תלוי בכך שהדור החי ימלא את תפקידו כראוי, שלא יכויב. בשעה זו של חיי־ישראל מסור כביכול מפתחו של נצח ישראל בידי דור אחד ויחיד; שינהל נכון את "יחסי החוץ" של העם עם סביבתו, שיטמיע ויפרנס את מכלול העץ, שינהל וינחה את יחסי הגומלין של הנוף והשורש דרך הגזע, שיוליך בראש, שיגדל ישר, שלא יקמול טרם עת בעוד אין דור בוגר שיחליפנו ומשיכנו.

משימותיו הנ"ל של הנוף – של דור ההווה – הן רק "משימות היקף" לעומת משימתו האחת, המרכזית, אשר בה באמת תלוי העתיד כולו. סגולה מופלאה, אוצר יקר – עדין ופגיע אך רב־און להצמיח – הופקד בחובו של הדור החי: הקור, קדקוד הצימוח של העץ המופלא הזה. כמלכה בכוזרת הדבורים – אשר כל התטולה והרבו באחריותה – כך הקור בתמר: האחד־ויחיד המייצר ומהווה, המפיק מתוכו ללא הרף לולבים זעירים אשר כח חיות במ לגדול, לזקור הוציהם, לפרוס אברתם, להקשית ולסכוך כך ממעל לגזע־הדורות.

אינני מכיר עצי פרי נוספים – ודאי אין רבים – אשר צימוחם כולו באחריות אמיר אחד ויחיד³. עץ

ב. לענ"ד, ולא פִּפְלִיקָס.

ג. תאמו של התמר בין עצי הסרק – ושגיא ממנו בקומה – הוא הארז. אף הוא, לב צמיחת גזעו הוא אחד, ולכן הארזים והתמורות הנם זוג העצים הבונים וסופנים את המקדש. במקדש גם מוגשם חזון ניבת־הפרי

שכולו אומר: מרכזיות. למעשה, יחידאות ההיווי הזו היא-היא הגזרת ומאפשרת את התמרות עץ התמר, את גזעו החד, האנכי, המסתיים-ואינו-מסתיים בנקודה האחת הנמצאת בדיוק מעליו ויוצרת ללא הרף את נדבכיו לעתיד: לולב – ענף צעיר זקוף ופנימי – ענף מקשית, חיצוני ובוגר – ענף מת שמוט הנגזם או נושר; וחוקתמו, הסנסן, כבר קבוע בדימוס¹...

והקור היקר הזה – שיצר ובנה את דורות העבר, הצופן בתוכו ודרוך להנביע את דורות העתיד – מופקד הוא עתה בידי דור ההווה; הוא אבר מאבריו, הוא לבו, ואחראים הם הענפים לחיותו ולזונו כדי שיפעם וייצור. אם יחדל וייבש – יאבד העץ כולו: ההווה יקמול, העתיד לא יגיע, והעבר יהפוך לקורה יבשה, מתפוררת. כי זהו אופיו של העץ הלזה: **או יוצר, מתקדם ועולה, או מת; אין "משהו באמצע"** אין "סתם חיים", סטטיים כאלה, לשם הנאת-העכשיו. ענפיו – דמויי אברת עוף – הריהם נעים כל הזמן, תנועה היוצרת עליו²; **הצימוח הדינמי אל-על** הוא נשמת חיי התמר, הוא נשמת חיי ישראל.

מהו אפוא קדקוד הצמיחה ובית-היוצר לבניין האומה? מהו קור דקל-ישראל? לענ"ד, הקור איננו אלא **בית הדין הגדול שבירושלים**: הוא המקבל את מורשת הדורות, את מסורת תורת ישראל, "סנסן מפי סנסן", איש מפי איש – סמוך מפי סמוך – עד משה מסיני; הוא האחראי להמשך, להוצאה אל הפועל, הן כלפי הדור החי עתה, והן כלפי הדורות הבאים.

מכוחו של ביה"ד נבחרים ומתמנים הדיינים בערי ישראל, שלוחיו מורים הלכה לעם שבשדות, תקנותיו מעצבות את אופי החיים וכוחו מתפשט בדור כולו עלי ארץ רבה: "הם עיקר (-שורש בלשון חכמים, ולמעשה: בסיס הצמיחה, נקודת יצירה והווי) תורה שבעל-פה... ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל" (רמב"ם ממרים א', א'). אלה הן פעולות **הקור אל הדור** אולם יחסי הגומלין הם הדדיים ואף "מעגליים" – במשל ובנמשל – ומיטב כח הדור מתמצה ונאסף מרחבי העם והארץ אל הקור: "ומשם (-מעירו) מעלין אותו (-את דיון העיר שנמצא ראוי) לפתח הר הבית, ומשם מעלין אותו לפתח העזרה, ומשם מעלין אותו לביה"ד הגדול" (רמב"ם סנהדרין ב', ח'); זוהי אפוא זרימת החיים או "היניקה" **מן הדור אל הקור**. שתי התנועות הללו יחדיו – כשהן משתרקות זו בזו ומשלימות זו את זו – מהוות את מישור הפעולה "האופקי", העכשווי, של הקור. קו האנך של פעולת בית-הדין לבניין הדורות הבאים מתבטא בקליטת המסורת מגזע-דורות-ישראל, עריכתה, שימורה ומסירתה לעתיד תוך עדכונה המתמיד. בית הדין חייב כל העת להניח יד על דופק חיי ישראל, לחוש את טיב המפגש בין המסורת לבין תנאי מציאות-ההווה המשתנים, ועל פי שיפוטו ההסטורי עליו לחדש תקנות, פסקים ארוכי-טווח והנחיות ממלכתיות לשלטון ולעם.

של עצי הסרק – כדברי חז"ל במדרש – והוא שאומר המזמור: "...שתולים (התמר והארז) בבית ה', בחצרות א־הינו יפריחו; עוד ינובון (גם שניהם) בשיבה" וגו'.

ד. רק באגב: הרי לך כל ימיו של האיש מינקות לשיבה, מלידה ועד מות; במה יִבְחַן בקנה המידה של דברי הימים, של מלוא הקומה? – בטיב החותם שיטביע בגזע ישראל: מה יהא הנדבך שיותר אחריו? לבנת טין של קש וגבבא, או אבן גזית? אך רק בפרט – בענף היחיד – אמורים הדברים: כלל קומת ישראל אין בה מות כי-אם **מסירה**, בקנה-מידתה מנוצח הוא המות: כל איש בא, עמוס במעש ימיו, ונאסף אל עמיו; הוא נבלע בחיות נצח ישראל, נאסף אל זרם החיים-עד-העולם המתברך מציון, מן הקור, כפי שנמשיך ונראה. ה. ואמנם אם נסריט את גדילת התמר ונדחוס את משך השנים לקצב דקות ושניות, תתקבל תנועה הדומה מאוד לתנועת הזרועות בשחיה או תנועת כנפי עוף במעופו.

ביה"ד – הקור – הריהו אפוא פור רצונה הכולל של האומה, ומוקד הסמכות הן לשימור הרצון והן לעדכונו והפעלתו הנכונה מול מסיבות השעה המשתנות ובתוכן. בית-הדין הוא ריבון חיי העולם של קומת ישראל והוא מורה לדור ולמלך – ריבון חיי השעה – כיצד לנווט את חיי ההווה כדי שיהיו הם חתירה נכונה ליעוד, וישרתוהו מראש. נסכם: בית-הדין הוא המנתב ומפלס את דרכה של דמת-הלתמר אל מלוא קומתה ושלמותה. תפקידם של בני-הדור הוא לתת חילם ומיטבם אליו – ולהשמע, להפעל מכוחו, כי שכינה בו ועמו, ודבר ה' – תורה שבעל-פה – הוא דברו. (ר' תהלים פ"ב א', רמב"ם סנהדרין ג', ז').

סנסני גוע-דורות-ישראל – כמו גם ענפי הדור החי – פונים אמנם לכיוונים רבים ושונים ואף לכל הכיוונים האפשריים – אך כל זאת בתנאי שמכל-מקום יפנו כלפי מעלה וישרתו בכך את חתירתה של כלל קומת התמרה-ישראל לכיוון הנכון, האחד, שהקור מוליכם בו – כאשר הוא שומר-רציפות-הכיוון מני קדם ועד עולם, מתנה את התנאי הישר לדברי ימי ישראל, והוא גם חלוצו ונזרו. כך – ורק כך – מתאפשר בכנסת ישראל הפלא הברוך של התאגדות כל ריבוי האנפין וגיוון הדעות והכוחות לאחדות דינמית אחת הנבנית, מתהווה ועולה סביב הלב האחד, מכוחו¹.

וכאן, לסיום, מגיע תורה של השאלה שדומה כי אין לברוח ממנה: מה קורה כשאין בית-הדין? כשגלתה הסנהדרין לחנויות – ושקעה שם?

אכן, הולך אז לאיבוד כל משל-התמר, כי אבדה מרכזיות הסמכות, ההוראה והשראת-היצירה, וממילא אבדה אחדות-כל-הכוחות לבניה של קורה נושאת אחת לדברי ימי ישראל. חל פיצול וסיעוף מקולל, דיסהרמוני: צמיחה פראית, לא נכונה ובלתי מבוקרת מכאן – ושיתוק וגיוון מכאן. רבתה המחלוקת, דעות נהפכו לעדות, בית ישראל התפלג לק"ן מיני סלף, כשאב לכולם הוא עצם אבדן הזיקה למוצב הפיקוד הסנהדרי שבלשכת הגזית, נוכח פתח בית ה', אצל מזבחו. זכרו נשכח ונבגד, והתפילות לחידושו – המשליכות את הבעיה לפתחו של הקב"ה ואין מוצאן אל המעש המצווה עלינו – משולות כצפצוף הזרויר.

ותפקידנו שלנו כיום יכול להתברר לנו רק אם נחשוב מלכתחילה – מחשבה היוצאת אל המעש – בקנה-המדה של קומת ישראל. אם תפקיד הדור החי בעת שישבה סנהדרין במקומה היה לנצור את הקור, לתת כוחם אליו ולהפנות, להפעל מכוחו – הרי תפקידו של דורנו, באבוד סנהדרין, הוא ראשוני ופשוט מיניה-וביה (גם אם הגשמתו פה סבוכה ונפתלת): לשוב ולהשיב אל הקור, ליילדו מחדש מתוכנו – ולייסד, שוב כקדם, את מרכז ההכונה והבניין לדברי-ימי-ישראל שממנו הוראת הכיוון והדרך, ממנו הנחיית הממלכה לחתירתה ליעוד, ממנו חק ומשפט, – ובהכללה: ממנו תורה יוצאת לכל ישראל.

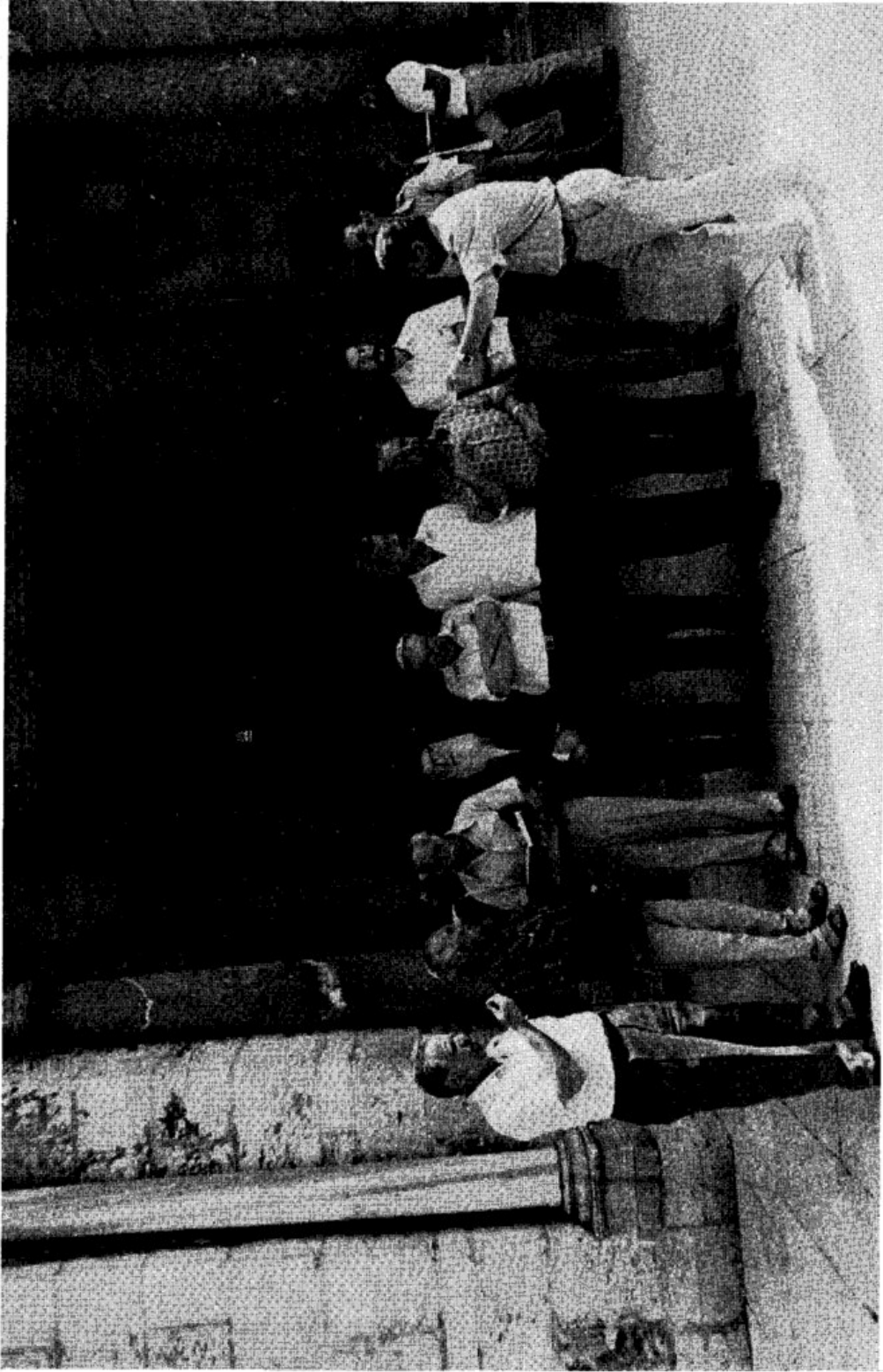
וכדי לשרות עם משימת הגשמת החובה הזו – שהיא, כאמור, סבוכה ונפתלת, וכנראה משימת דורות – עלינו לייסד כבר עתה, גרעין לתנועת גאולה, שחבריו יהיו חדורים בתחושת השליחות לחידוש ממלכת ישראל הראויה – מקדש ומדינה – אשר סנהדרין בלבה. הנחלצים הללו יקימו מתוכם, בינתיים, מעין סנהדרין קטנה – בית המדרש של תנועת הגאולה – שיהווה את לבה המפעים, ינחה את כוחותיה ויכוון את דרכה. – ויהי נא נועם ה' עלינו למען יצליח דרכנו, יתרחבו

1. כדברי ר' לוי (סוכה מ"ה ע' ב'): "כתמר – מה תמר זה אין לו אלא לב אחד – אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים". ברור אפוא העיקרון שאל בית-הדין נאספים המעולים מכל שבטי ישראל – ואולי אף על בסיס ייצוגי שוה (ר' במדבר י"א כ"ו ורש"י שם ע"פ סנהדרין י"ז). – ומושבו הוא אפוא בליבה של העיר האחת שהיא כלל-ישראלית בכולה ולא נתחלקה לשבטים.

וילכו מעגלי התנועה ותשגה השפעתה, עד שבהדרגה יעשה רצון הגאולה לרצונו של עמנו כולו. עצם גיחתה של מחשבת כורח החידוש של הקור, מחשבה העולה מסדור התפילה (ואתו) לחתירת הגשמה כדי לשוב אל תרבות התמר, היא האות הראשון ליכולתנו – בחסד האל – להבין ולהפיק את רצונה הכולל של האומה – את רצון הדורות – שהוא בר־זמן רצון ה', מצותו ותביעתו מאתנו'. ואף אם, אמנם, אי־אפשר עוד להמשיך באופן ישיר את פעולת הקור ששבת ויבש זה כ' מאות שנות גלות והעלם סנהדרין – הנה נתן לחדשו, כדרך ריבוי התמר, מבסיס הקורה אשר עוד לחלוחית בו: "ויצא חוטר מגזע ישי, ונצר משורשיו יפרה; ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'" (ישעיהו י"א). עלינו לשוב ולחבור אל רוחה ותקנה של מלכות בית־דוד שנפלה; עלינו לחגור מחדש את חזונה ולאזור את חובת־השבועה־ההברית של חתירתה אל השלמות ואל היעוד – וכך להקימה מחדש כדי לנהוג את דברי־ימי־ישראל אל הנצח. נפעמים ונפעלים אנו מוודאותה של תחושת־הידיעה כי לא ישקר נצח ישראל – חי ה' – וגם לא ינחם, כי לא אדם הוא להנחם.

אמן, כה יתן, כה יוסיף לנו כח אלהי ישועות ישראל – הנותן ליעף כח ולאין אונים עוצמה ירבה – אשר קדשנו במצוותיו וצונו לייסד ממלכה אשר סנהדרין בלבה, אצל מקום שכינתו, ואשר על פיהם יועמד בך־דוד משיחנו מגזע ישי, אשר יכתוב לו את משנה התורה הזאת על ספר; וכל ימיו תהא עמו ויקראנה – לבלתי סור עוד מן המצוה ימין ושמאל – למען יאריכון ימי מלכות בית דוד בקרב ישראל עד עולם.

ז. ואף יתר־על־כן: אם מבינים אנו ש"בזכותם (של סנהדרין) לא חסר עולמו (של הקב"ה) אלא היה כבודו שרוי ביניהם – כיון שבטלה סנהדרין נסתלקה השכינה" (פסיקתא רבתי כ"תשא) – או־אז מבינים אנו מן הסילוק את ההשבה: החתירה לחידוש סנהדרין – עיסוי הלב לישראל, להקיצו מתרדמת־מות־הגלות – היא־היא שיקתנו לבקש את ה' אלהינו (ואת דוד מלכנו עמו), והרינו מחזרים אפוא אחר גילוי שכינתו כדי לשוב ולקשור הענן אל ההר.

ר' משה סגול ז"ל - בחפילה על הר הבית ה"משוחזר"

איש מבית לוי

שלשים לפטירת ר' משה צבי הלוי סגל ז"ל תשמ"ו

חיים קוברסקי

כבוד הרב הראשי לישראל הראשון לציון הרב מרדכי אליהו, מ"מ ראש הממשלה ושר החוץ מר יצחק שמיר, בני משפחת סג"ל, ידידים וחברים.
ביום הכיפורים, יום שהוא שבתון – יום מקודש, שבו נעשה שיאו של חשבון נפש, החזיר משה סג"ל את נשמתו לבוראו.
דומני שבכך נסגר בסמליות מיוחדת במינה, מרגשת וגם מדטיטה, פרשת חיים של איש, אשר ביום זה – ליד הכותל המערבי, תקע בשופר תקיעה שהיא היתה תקיעה – מסורת של דורות. היתה זו גם קריאה של אתגר, היא היתה קול מבשר של אי הכרה בשלטון הזר, ובחוקיו, וקריאה למרי ולמרד.

מרים הדגלים

פרשת חיייו של ר' משה סג"ל והפריסה של כל מעשיו חובקת מסלולים רבים. הוא התגלה במשך שישים שנות פעילות – כאחד המתמידים הגדולים ביותר, ומעטים הם אלו שיכולים לשמש לו אח וריע. המיצוי הזה של הנוכחות האישית בכל צמתות המאבק, והמלחמה לשמירת רצף קיום יהודי, לשמירת זהות יהודית, להתחדשות לאומית, למרד, לקוממיות, ברצף אחד שלא נפסק אפילו ליום אחד ואפילו לשעה אחת, מאפיין אותו במיוחד. בכל קטע בנפרד יכולת למצוא שכמותו, וגם גוספים לו, ורבים שאולי מיצו את עצמם מיצוי מיוחד, אבל אדם שמיצה את עצמו לאורך דרך ארוכה כל כך ללא סייג, ללא חשך, ללא גבול, דומני שר' משה סגל היה יחיד והיה מיוחד.

כדרך חיייו דומני, כך היתה גם הפרידה מחייו. מי שראה אותו בימים האחרונים לחייו, כאשר צל המות כבר ניכר על פניו, כאשר נאבק בשארית כחותיו ועם זאת ראה אותו במלוא הצלילות, הבהירות ושלוות הנפש, כשהוא כולו מפויס, ללא תרעומת וללא טענה, בפיכחון של מה שנועד לו, לא יכול שלא לראות את המיוחדות של ימיו האחרונים, וגם הם חלק מפרשת חיים על כל התרבות האישית המיוחדת שהיתה מיוצגת באישיותו של ר' משה סגל.

ערב ר"ה בקרתי אצלו בבית החולים שערי צדק. הבשורה שהוא בישר לי היתה, שהוא הספיק לעבור על ההגהות של ספרו "דור ודור", והערה שנאמרה בהומור, בחיוך, היתה: "טוב עשית שעוד באת היום!" כאילו בקש לרמוז רמז ברור על כך שאלה הם ימיו האחרונים. שח לי חבר אחד שנמצא כאן, מנחם אמיתי שבקר אותו בין ר"ה ויוה"כ, שהוא נפרד ממנו פרידה גלויה, ואמר לו: "מנחם! אני הולך לעולם האמת, פעם נתראה שם, היה שלום". ולמשפחתו גם אמר שבועות רבים קודם לכן, שהוא חושב שיוה"כ יהיה יום הזכרון שלו.

הזכרתי בפירוט דוקא דברים אלה משום שהם מראים, שמראשית ועד אחרית, לפנינו איש יחיד ומיוחד שהוא תופעה מיוחדת בכליות, ברב גוניות, בהתמדה וביכולת עמידה בכל מצב ומצב. אין כמעט נושא בעל משמעות צבורית יהודית, בעל משמעות לאומית יהודית, שר' משה סגל לא היה נוכח בו.

מפולטבא לארץ ישראל. שומר בגליל, מגן בתל אביב בפרעות תרפ"ט, ממקימי האצ"ל וחבר מפקדתו. יותר מאוחר מפעילי הלח"י ומהעומדים במרכז בירושלים. הוא היה נוכח בגדוד מגיני השפה העברית, בברית הבריונים, בכל מאבק. בהפגנה הראשונה נגד הבריטים – הוא בראש. את הדגל הנאצי – הוא המוריד אותו, הוא הניף דגלים, והוא היה ממבשרי כל קריאה חדשה שהעבירה את המאבק הלאומי לשלבים חדשים.

ברית החשמונאים

אחד השדות שהיה נכח בהם נוכחות אישית מיוחדת ומודגשת, היה ב'ברית החשמונאים', שהוא עמד בראש מפקדתה והנהגתה במשך 12 שנות קיומה. מפסח תרצ"ז ועד שנת תש"ט, כאשר תנועה זו החליטה לחדול מקיומה. הוא היה בתנועה הזאת מקור של השראה ושל סמכות. בתנועה הזאת אעפ"י שהיא היתה תנועה חינוכית בעיקרה, רוב חבריה השתייכו למחתרות הלוחמות והוא ר' משה סגל, חי בה יותר מכל מקום. בתנועה זו מצא את הביטוי לאמונתו, להשקפתו ולדרכו, כסדנת חינוך וכשדה הגשמה. דומני, שהוא ניסה יחד עם חברים אחרים, לעצב דגם מיוחד של תנועת נוער דתית לאומית שאיננה מקיימת זיקה עם שום מפלגה. היא היתה בפרק זמן מסוים חלק של ההסתדרות הציונית החדשה, אבל לא של התנועה הרבזיוניסטית, ולאחר מכן היא היתה בהסתדרות הציונית העולמית. אבל היא היתה תנועה שלא היתה לה שום מחויבות מפלגתית, אלא נאמנה לערכים, לפרוגרמה חינוכית ולדרך שבטווייה המעשיים היו משתנים כפעם בפעם. אבל שם היה השילוב של תורה ושל אמונה, של אהבת ישראל ושל קוממיות יהודית, של נכונות לחנך, להקריב את הכל למען המטרה שעמדה אז במרכז המאבק הלאומי היהודי. זאת תוך שמירת המרכיבים כולם, ולא רק חלק מהם. הוא היה בין אלה, שהיה שותף להחלטה שעם הקמת המדינה יש להפסיק גם קיומה של תנועה זו, שהרי המדינה נבנית, זו כשלעצמה מהפכה, ואין לגרור מסגרות אשר נוסדו בטרם מדינה אל תוך המדינה. כיון שמתחיל עולם חדש וכיוון חדש, יש צורך לתת לכל אדם לבחור את דרכו, ובודאי בתוך מדינה נולדות בעיות חדשות ונוצרים כוונים חדשים.

אבל גם עם סיום קיומה של תנועה זו, מעולם לא הפסיק את החברות ואת הזיקה הנפשית של הידידות בין כל אלה שהיו חברה, קרוב לאלפיים צעירים עברו דרך תנועה זו, ודומני שעד היום תמצא ברבים מהם סימני היכר מיוחדים מאותה תקופה גדולה וחשובה שהיו יחד. גם ההתרפקות הזו, הרצון לשמור זכרונות מימים גדולים ותואר מיוחד בלי לבקש פרס על המעשה הזה, בלי לראות במסגרת את הדבר המקודש שיש לשמור עליו, היה גם הוא מעשה חינוכי מיוחד, ור' משה סגל זכרונו לברכה היה שותף בו.

ממלא שליחות

כל ימיו דומני, חי משה סגל בתחושה שהוא ממלא שליחות. אני משוכנע שכך חי כל לוחם. שכך חי כל אדם אשר מאמין בדרך ונושא בעול הגשמתה, אבל הוא ביטא את זה בביצועים סמליים ומעשיים מיוחדים כל ימי חייו וגם זה בהתמדה. את ילדיו כינה בשמות אשר כל אחד מהם היה סמל, כאילו בקש להעיד עדים נאמנים על אמונתו ועל נחרצותו, על שליחותו ועל דרכו.

כל ימי חייו כתב יומן. היו לו פנקסים קטנים שבהם היה רושם, גם בעתות סכנה, ברמזים שהיו ידועים לו כל אשר עשה באותו יום. כשהוא ישב לפני כשנתיים, להעלות על הכתב את פרשת חייו, המשתרעים על יותר מ־60 שנה של פעילות, הוא שלף את היומנים. הוא אסף פירורים של דוקומנטים, מסמכים, רשימות, רמזי דברים וכתב את ספר "דור ודור", אשר הוא למעשה סיפורם של כ־3 דורות. דרכו משתקף המעשה ואופיים המיוחד של הדורות כפי שהם יוצגו בהוצאה לאור של מערכת הבטחון. זה מראה שהאדם בפיקחון ובראיית נולד, האמין במה שהוא עשה, וידע כי לכל מעשה שלו יש משמעות תורמת.

הבית

הבית; ביתו של משה סגל, ביתם של ר' משה ורחל סגל זכרונם לברכה, הוא בית שראוי לספר בו. כי גם הוא היה מיוחד. במרתף קטן ברחוב חגי, בדירה בת חדר ב'אבן יהושע', שחילק אותה עם שכן נוסף, שם היה במשך שנים חותם המחסור וגם העונוי לפעמים, אבל היתה שם זריחה מיוחדת של חיי משפחה עשירים שמעטים כדוגמתם. לפי חכמי הסטטיסטיקה, הדמוגרפיה, הסוציולוגיה והמדע הסוציאלי, ר' משה סגל ומשפחתו היו מבחינה חמרית ב'עשירון התחתון' – מה שקוראים כיום בשפה המודרנית. אבל הם היו עשירים ברוח, ובתחום זה הם היו בעשירון העליון. ביתם היה בית ועד לכל נצרך, למוכי גורל, ללוחמים, לנמלטים. הוא, שהסכנה ריחפה עליו, שיצא ונכנס לבית סהר ולבתי כלא, הוא כנס גם אל ביתו נמלטים ונתן להם מבטח ומעבר, עד שהגיעו אל חוף מבטחים. רעייתו רחל זכרונה לברכה הלכה אחריו בהזדהות מלאה, לכל מעשה ולכל אתגר ולכל העזה ולכל הסתכנות, וכך גם כל בני המשפחה, ילדיו.

אהבנו אותו כולנו – נדמה לי, אהבנו אותו משום שהוא היה שלם, שלם ברוחו ושלם במעשיו. אהבנו אותו גם כשחלקנו על דעתו – ולא אחת חלקנו על דעתו – ולא בכל קטע כולנו הסכמנו עמו, ובשנים האחרונות לא פעם גם ניהלנו אתו ויכוחים קשים. כל זה לא היה לו שום דבר עם הידידות והאהבה שרחשנו לו בלי גבול ובלי חסך.

אבד חסיד, חכם, לוחם

אבד איש משבט לוי, ששרת בקודש את עמו כל ימי חייו. אבד חסיד שראה את עצמו שתול בתוך חסידות חב"ד, גם זה לא היה מובן לכולנו, כי לא כך ראינו כולנו את התנועה הזאת לגבי הבעיות של המאבק הלאומי. בפרקים שונים הוא ראה את עצמו שתול בתוך המערכת והתשתית הזאת של החסידות.

אבד לוחם שהוא היה עשוי לבלי חת. שהוא היה חכם ושחכמתו לא נטשה אותו אף לרגע. שהוא היה קר רוח וחם בלב. שלא היה דבר בתולדות עמו ובהוויתו שהיה מנוכר להם. אנחנו כולנו נזכור תמיד את ר' משה סגל כמייצג מיוחד, וכמוקד השראה מיוחד בתולדות המאבק הלאומי היהודי על קיומו. אני משוכנע שזכר מעשיו ודמותו וכל מה שאישיותו ביטאה, יעברו הלאה, לא רק בספרו "דור ודור", אלא גם מדור לדור. יהי זכרו ברוך.

ר' משה סגל ז"ל
בחבורת התוקעים בנעילת יום הכפורים. בכותל